

сках «лишенцев» выяснить не удалось. Предположительно, дело могли решить в его пользу. Анализ имеющейся документации позволяет выявить, как минимум три причины для возвращения ему права голоса: даже если П. Атаманчук действительно до 1925 г. торговал, на момент начала рассмотрения дела он уже пять лет не являлся частником, а занимался общественно-полезным трудом, работая ломовым извозчиком; на иждивении жены – бывшей торговки – не находился; выполнял общественную работу, являясь членом Международной организации помощи борцам революции (МОПР) и Общества содействия обороне, авиационному и химическому строительству (Осоавиахим).

Таким образом, проанализированные документы, раскрывают драматическую судьбу людей, насильственным образом оказавшихся вне социума. Преследование граждан с трудовой биографией по неубедительным и до конца не доказанным причинам заставляет усомниться в качестве работы советской бюрократической машины, так и не отладившей до конца процесс разоблачения и наказания «чуждого элемента». Очевидна откровенная небрежность в составлении дела. Названная причина лишения прав не подтверждена никакими документами и свидетельствами. Возможно, таковые и имелись, но в деле не фигурируют, что недопустимо при решении судьбоносного вопроса, буквально переворачивающего человеческую жизнь максимальным понижением социального статуса. Видимо, поставленный на поток поиск врагов и погоня за рекордами в этой области, не позволяли советским чиновникам глубоко вникнуть в суть каждого отдельного случая, собрать достоверную информацию о человеке, а следовательно, и тщательно установить правовую подоплёку лишения прав. Дело П.С. Атаманчука – важнейшее свидетельство времени, отразившее не только политико-идеологические, но и личностные аспекты процесса искусственной маргинализации общества.

Список литературы: 1. Конституция (Основной Закон) Российской Социалистической Федеративной Советской Республики. Принята V Всероссийским съездом Советов в заседании от 10 июля 1918 года / <http://www.tarasei.narod.ru>. 2. Постановление Президиума ЦИК СССР. – Государственный архив Харьковской области (далее – ГАХО). – Ф. Р-408. – Оп. 4. – Д. 1571. – Л. 4. 3. Декрет Совета Народных Комиссаров о социальном обеспечении учащихся в учебных заведениях профессионального образования. ГАХО. – Ф. Р-408. – Оп. 22. – Д. 258. – Л. 57–58. 4. На Валковщине. – Центральный государственный архив высших органов власти и управления Украины (далее – ЦГА-ВО). – Ф. 1. – Оп. 2. – Д. 1042. – Л. 23. 5. Государственный архив города Киева (далее – ГАК). – Ф. Р-331. – Оп. 2. – Д. 9287. – 7 л. 6. Акт обследования домов. – ГАХО. – Ф. Р-408. – Оп. 2. – Д. 601. – Л. 8–9. 7. ГАХО. – Ф. Р-408. – Оп. 4. – Д. 1256. – 133 л. 8. ГАХО. – Ф. Р-408. – Оп. 6. – Д. 266. – 23 л.

*Мотенко Я.В., Шиникіна Є.К.
м. Харків, Україна*

РОЗВИТОК ПОСТРАДЯНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ ТА РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ: ВИЗНАЧАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Серед багатьох аспектів українсько-російських міждержавних стосунків на початку ХХІ ст. особливої актуальності набуває пошук взаєморозуміння в сфері гуманітарних відносин. В зв'язку з цим було б доцільним проаналізувати визначальні тенденції розвитку історичної науки в Україні та Російській Федерації у пострадянський період

(1991–2012 рр.), оскільки саме історична освіта є однією з найважливіших складових державної гуманітарної політики.

Розпад СРСР зумовив звільнення учених-суспільствознавців від тотального контролю держави, було значно розширено джерельну базу досліджень. Визначальною тенденцією розвитку для української і російської історіографії 1990-х рр. стала критика досягнень та спростування теоретико-методологічної бази радянської історичної науки. Особливо викривальний характер мали дослідження присвячені історії Лютневої революції 1917 р., Жовтневого перевороту та Громадянської війни [4–7; 10–12; 18–21; 24, 35–38; 40, 41, 44].

Важливою ознакою досліджень у галузі історії стало освоєння теоретико-методологічних надбань світової науки. Так, наприклад, українські і російські історики досить оперативно опанували концепцію тоталітаризму, відтак саме поняття і явище «тоталітаризм» стали ключовими для них на початку 1990-х рр. [1, 14]. Об'єктом і предметом наукового дослідження стали тоталітарна держава і суспільство, які висвітлювалися в контексті масових репресій, політичної цензури і розкриття феномену сталінізму [8, 15, 43].

Протягом наступних десятиріч важливими тенденціями розвитку історичної науки в Україні та Російській Федерації стали плюралізм суджень і перехід від монологічної до діалогічної історії. Предметом перманентної дискусії у наукових колах суспільствознавців України і Росії є проблема етногенезу українського і російського народів, належність культурної спадщини Київської Русі, характер правових відносин Війська Запорозького і Московської держави [13, 22, 29, 42, 48, 49]. Слід відзначити, що інтерес науковців до історії Пізнього Середньовіччя в Україні і Росії зумовив появу окремого напрямку в історіографії – «козакознавства» [3, 12, 27, 39, 53]. Так, наприклад, у складі Інституту історії України НАН України існує Науково-дослідний інститут козацтва. За ініціатииви Інституту історії України було проведено низку наукових заходів, присвячених 500-річчю українського козацтва (1991 р.), 400-річчю від дня народження гетьмана Б. Хмельницького (1995 р.), 350-річчю початку Національно-визвольної війни (1998 р.), підписанню «Березневих статей» 1654 р. (2004 р.). У значній кількості публікацій розкривається міжнародно-політичний статус Української козацької держави, висвітлюються відносини гетьманських урядів з Московською державою, досліджуються стосунки українського і донського козацтва [2, 16, 47]. У 2010 р. у м. Подольськ почав працювати Науково – дослідницький центр з вивчення історії козацтва. Протягом 2001–2010 рр. в Російській Федерації було захищено понад 160 дисертацій, присвячених вивченню феномену козацтва [48, с. 45].

Поступове формування українськими і російськими науковцями національних концепцій історії власних держав актуалізує проблему подолання етноцентризму в історичних дослідженнях, деконструкції усталених міфологем, використання нових підходів (системного і цивілізаційного) у висвітленні подій минулого [50]. Певний досвід співпраці українських і російських істориків у цьому напрямку віддзеркалюють роботи: «Нариси історії Росії» та «История Украины: научно-популярные очерки» [51, 52]. Автори даних робіт – провідні українські і російські науковці, члени Спільної російсько-української комісії істориків, створеної рішенням Президії Російської академії наук і Президії Національної академії наук України. Авторські колективи запропонували широку панораму національного історичного процесу в Україні і Росії, відтворюючи сукупність його політичних, соціальних, економічних і культурних аспектів.

Однак, було б передчасно говорити про формування українсько-російської концепції бачення спільного історичного минулого. Як свідчить аналіз останніх робіт, дедалі впливовішою тенденцією у розвитку російської історіографії 2000-х рр. стає етатизм,

через призму якого розглядаються події пов'язані з утворенням СРСР, індустріалізацією та колективізацією в УСРР, розв'язанням українського питання в роки Другої Світової війни. Натомість, значна частина українських науковців розглядає перебування українських земель у складі СРСР як етап національного історичного розвитку, що переважно мав негативні наслідки [9, 17, 23, 25, 26, 28, 30–34, 45, 46].

Таким чином, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. визначальними тенденціями розвитку української і російської історичної науки є відмова від одіозних концепцій радянської історіографії, методологічний плюралізм, діалогічність, інтерес до здобутків світової історіографії і визначення власних проблемно-тематичних пріоритетів.

Список літератури: 1. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. / Білас І.Г. – К.: Либідь – Військо України, 1994. 2. Брехуненко В. Стосунки українського козацтва з Донем у ХVІ – середині ХVІІ ст. / Брехуненко В. – Київ – Запоріжжя: РА – «Тандем – У». 1998 – 336 с. 3. Великая Н.Н. Казаки Восточного Предкавказья в ХVІІІ–ХІХ вв. / Великая Н.Н. – Ростов-на-Дону, 2001. – 278 с. 4. Венков А.В. Антибольшевистское движение на юге России на начальном этапе гражданской войны. / Венков А.В. – Ростов-н/Д, 1995. – 128 с. 5. Веркеенко Г.П., Минаков С.Т. Московский поход и крушение «добровольческой политики» генерала А. Деникина. / Веркеенко Г.П., Минаков С.Т. – М., 1993. – 282 с. 6. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада: Навч. посібник / Міжнародний фонд «Відродження». / Верстюк В.Ф. – К.: Заповіт, 1997. – 341 с. 7. Верстюк В.Ф. Махновщина. Селянський повстанський рух на Україні 1918–1921. / Верстюк В.Ф. – К.: Наук. думка, 1992. – 368 с. 8. Ганжа О.І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917–1927) / Ганжа О.І. – К.: Вид-во Ін-ту історії України, 2000. – 208 с. 9. Гареев М.А. Готовил ли Советский Союз упреждающее нападение на Германию в 1941 году? / Гареев М.А. // Война и политика. 1939–1941: [Сб. ст.] / Отв. ред. Александр Оганович Чубарьян и Габриэль Городецкий. – М., 1999. – С. 270–279. 10. Голдин В.И. Интервенция и антибольшевистское движение на Русском Севере, 1918–1920. / Голдин В.И. – М.: Изд-во МГУ, 1993. – 200 с. 11. Гражданов Ю.В., Зимина В.Д. Союз орлов: Белое дело России и германская интервенция в 1917–1920 гг. / Гражданов Ю.В., Зимина В.Д. – Волгоград: Изд-во ВАГС, 1997. – 280 с. 12. Гражданов Ю.Д. Всевеликое войско Донское в 1918 году. / Гражданов Ю.Д. – Волгоград: Изд-во ВАГС, 1997. – 158 с. 13. Дзира І., Пінчук О. Чи була спільна колиска трьох братніх народів (історико-лінгвістичний нарис) / Дзира І., Пінчук О. // Неопалима купина. – 1993. – № 3–4. 14. Жаворонков А. Об адресах большого террора / Жаворонков А. // Мир образования. – 1996. – № 1. – С. 64–69. 15. Жуков Ю.Н. Репрессии и Конституция СССР 1936 года / Жуков Ю.Н. // Вопросы истории. – 2002. – № 4. – С. 3–26. 16. Заборовский Л.В. 340 лет Переяславской рады. Российско-украинская конференция / Заборовский Л.В. // Отечественная история. – 1995. – № 5. – С. 217–219. 17. Замулин В.Н., Лопуховский Л.Н. Прохоровское сражение. Мифы и реальность / Замулин В.Н., Лопуховский Л.Н. // Военно-исторический архив. – 2002. – № 9–10. 18. Зимина В.Д. Белое движение и российская государственность в период Гражданской войны. / Зимина В.Д. – Волгоград: Изд-во ВАГС, 1997. – 485 с. 19. Ипполитов Г.М. О некоторых тенденциях изучения гражданской войны в России и деятельности РККА в так называемый межвоенный период / Ипполитов Г.М. // Клио. – № 2. – 1999. – С. 335–339. 20. Ипполитов Г.М. Белое движение в гражданской войне: постсоветская историография проблемы (некоторые аспекты) / Ипполитов Г.М. // Актуальные вопросы истории России на пороге ХХІ века: материалы ХХІ Всерос. заоч. науч. конф. – С.-Пб.: 2001. – С. 258–264. 21. Ипполитов Г.М. Военная, политическая и

общественная деятельность Антона Ивановича Деникина в 1890–1947 гг. – Вольск: Изд-во ВВВУТ, 1997.) / Ипполитов Г.М. // Клио. – № 2 – 1998. – С. 303–305. 22. Ісаєвич Я.Д. Проблема походження українського народу: історіографічний й політичний аспект / Ісаєвич Я.Д. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / 36. наук. праць. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 3–17. 23. Козлов Н.Д. Духовные истоки Победы и их освещение в современной публицистике / Козлов Н.Д. // Великая Отечественная война: правда и вымысел: Межвуз. сб. / Под ред. Н.Д. Колесова. – СПб., 2000. – С. 74–75. 24. Кульчицький С.В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928). / Кульчицький С.В. – К.: Основи, 1996. – 396 с. 25. Кульчицький С.В. Закономірності еволюції радянської влади (короткі тези) / Кульчицький С.В. // Укр. іст. журн. – 2007. – № 6. – С. 181–217. 26. Кульчицький С.В. Подарунок Сталіна радянському електорату (До 70-річчя «великого терору») / Кульчицький С.В. // 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – 2007 – № 1. – С. 66–76. 27. Малукало А.Н. Кубанское казачье войско в 1860–1914 гг.: организация, система управления и функционирования, социально-экономический статус. / Малукало А.Н. – Краснодар. Издательство «Кубанькино», 2003. – 216 с. 28. Моруков М.Ю. Правда ГУЛАГА из круга первого. / Моруков М.Ю. – М.: Изд-во Алгоритм, 2006. – 192 с. 29. Моця О.П. Давньоруська народність / Моця О.П. // Укр. іст. журн. – 1990. – № 7. – С. 3–13. 30. Никифоров Ю.А. К вопросу о кризисе в современной российской историографии Великой Отечественной войны / Никифоров Ю.А. // Вопросы мировой истории в исследованиях отечественных ученых: Сб. науч. работ аспирантов и соискателей. – М., 2001. – С. 80–96. 31. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА / НАН України; Інститут історії України. – К.: Наук. думка, 2005. – 53 с. 32. Очерки истории российской внешней разведки: В 6-ти томах. – М., 1995 – 1999. 33. Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І.К.Патриляк. М.А. Боровик. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – 590 с. 34. Пожаров А.И. КПСС и органы госбезопасности СССР (1953–1964 годы) / Пожаров А.И. // Обозреватель. 1997. – № 8. – С. 51. 35. Полторац С.Н. Основные тенденции изучения истории гражданской войны в России / Полторац С.Н. // Граждан. войны. Полит. кризисы. Внутренние конфликты: история и современность: материалы Всерос. науч.-метод. конф., 17–18 дек. 1998 г., г. Омск. – Омск: 1998. – С. 20–24. 36. Рубльов О.С. Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. Україна крізь віки. Т. 10. / Рубльов О.С. Реєнт О.П. – К.; Альтернативи, 1999. – 319 с. 37. Семененко В.І. Історія Східної України. Поновлення кайданів (1917–1922 роки). / Семененко В.І. –Х.: Основа, 1995. – 400 с. 38. Семенникова Л. Гражданская война. За что воевали, кто победил? / Семенникова Л. // Наука и жизнь. – 1995. – № 10. – С. 42–50. 39. Скорик А.П. Многоликость казачества Юга России в 1930-е годы: Очерки истории. / Скорик А.П. – Ростов-на-Дону: Изд. СКНЦ ВШ ЮФУ, 2008. – 344 с. 40. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія (1918–1920 рр.) / Солдатенко В.Ф. – К.: Просвіта, 1999. – 508 с. 41. Тимошук А.В. Анархо-коммунистические формирования Н. Махно (сентябрь 1917 – август 1921 г.). / Тимошук А.В. – Симф.: Таврия, 1996. – 190 с. 42. Тисяча років української суспільно-політичної думки [Текст]: [Док. і матеріали]: У 9 т. / [Редкол.: Т. Гунчак (голова, наук. ред.) та ін.]. – К.: Дніпро, 2001. 43. Тумшиш М.А. Еще раз о кадрах чекистов 30-х годов / Тумшиш М.А. // Вопросы Истории. – 1993. – № 6. – С. 190–191. 44. Ушаков А.И., Федюк В.П. Гражданская война. Новое прочтение старых проблем. / Ушаков А.И., Федюк В.П. // Исторические исследования в России. Тенденции последних лет. – М.: 1996. – С. 206–221. 45. Храмов Л.В., Храмова Е.Л. История тыла Российской Федерации периода Вели-

кой Отечественной войны в диссертационных исследованиях 1960–1990-х годов / Храмков Л.В., Храмкова Е.Л. // Проблемы истории Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: Материалы межвуз. науч. конф. – Самара, 2000. – Вып. 6. – С. 56–62. 46. Храмкова Е.Л. Историография Великой Отечественной войны в диссертационных исследованиях / Храмкова Е.Л. // Воинский подвиг защитников Отечества: традиции, преемственность, новации: Материалы межрегион. науч.-практ. конф. – Вологда, 2000. – Ч. 3. – С. 22–27. 47. Чухліб Т. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 рр. / Чухліб Т. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2009. – 616 с. 48. Юрченко И.Ю. Динамика защит и основные направления диссертационных исследований феномена казачества в первое десятилетие XXI в. / Юрченко И.Ю. // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2012. – № 3 – С. 45. 49. Юсова Н.М. Генеза концепту «давньоруська народність» в радянській історичній науці / Юсова Н.М. // Укр. іст. журн. – 2002. – № 6. – С. 35–64. 50. Яковенко Н. Кілька спостережень над модифікаціями українського національного міфу в історіографії. / Яковенко Н. // Дух і Літера. – 1998. – № 3–4. 51. Нариси історії Росії: Пер. з рос. / Б.В. Ананійч, І.Л. Андреев, Є.В. Анісімов та ін.; За заг. ред. О.О. Чубар'яна. Російська академія наук. Інститут всесвітньої історії. – К.: Ніка-Центр, 2007. – 800 с. 52. История Украины: научно-популярные очерки / под ред. В.А. Смолія. НАН України. Інститут історії України. – М.: ОЛМА Медиа Групп, 2008. – 1070 с. 53. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В.А. Смолій (відп.ред.) та ін. – К.: Вид. Дім «Києво – Могилянська академія», 2006.

*Овчаренко Ю.С.
м. Харків, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ КРІОФІЗИКИ, ЯК ГАЛУЗІ НАУКИ В УКРАЇНІ

Становлення кріофізики, як галузі науки в Україні була розглянута на базі розвитку Харківського Фізико-технічного інституту низьких температур. Сьогодні ФТІНТ це один із провідних вітчизняних фізичних центрів, де проводять фундаментальні дослідження з експериментальної та теоретичної фізики (електронні явища в провідних і надпровідних системах; фізика квантових рідин, квантових кристалів та кріокристалів; низькотемпературний магнетизм; біофізика, низькотемпературна фізика макромолекул); математики (математична фізика та математичний аналіз, геометрія і топологія), а також у галузі прикладної фізики [1, 2].

У Фізико-технічному інституті працює школа фізиків – кріогеніків. До якої увійшли академіки В.В. Єрьоменко, І.М. Дмитренко, В.Г. Манжелій, І.К. Янсон, член – кореспондент І.О. Кулик, професори І.В. Свечкар'юв, І.Я. Фуголь, Ю.П. Кириченко та інші.

Головними напрямками досліджень цієї школи є: фізика нормальних металів за низьких температур в умовах великих магнітних полів і високих тисків; фізика магнітупорядкованих структур, передусім антиферромагнетиків; фізика кристалів ствердих газів; фізика слабков'язних надпровідних систем; фізичні властивості біологічних молекул. Борис Єремійович (радянський фізик, академік та засновник ФТІНТ) і співробітники запропонували метод надпровідної тунельної спектроскопії, розвинули його для визначення фотонних спектрів. Вони також заклали основи теорії, методи інженерних розрахунків, дослідили процеси тепло і масо перенесення у кріогенних системах за умов великих відцентрових перевантажень, розробили рекомендації щодо застосування надпровідних і конструкційних матеріалів і сконструювали та випробу-